

CRS Report RL33407, Russian Political, Economic, and Security Issues and U.S. Interests, retrieved 10-10-2013

ДЭЛХИЙН УЛСУУДЫН ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГО, ТӨЛӨВЛӨЛТ БА МОНГОЛ УЛС

С.МӨНХБАТ¹, Г.ЦЭНД-АЮУШ²

¹МУИС-ийн Улс төр судлалын тэнхимийн эрхлэгч, (Ph.D), дэд профессор

²МУИС-ийн Улс төр судлалын тэнхимийн багш, доктор (Ph.D), дэд профессор

Түлхүүр үг: хөгжлийн бодлого, зорилт, төлөвлөлт, нийгмийн хөгжлийн онолын чиглэлүүд, эдийн засгийн хөгжил, хүний хөгжил, тогтвортой хөгжил, монголын хөгжлийн бодлого, зорилт.

ABSTRACT: *In this era where globalization is pervasive in all areas and opportunities and risks for individuals, institutions, and nations increase, national Development Plan is the fundamental policy document that sets which country will realize in economic, social, and cultural areas in an integrated approach.*

Within the framework of the changing economic and social conditions in the world and in Mongolia, development plans have become a much more important instrument than they were in the past and due to these conditions, redesigning of those plans has become inevitable. In this article we would like to presented about development plan of Mongolia and other countries.

Successive development plans adopted a scientific approach, making for the rational use of national resources, which enabled the Mongolia to achieve significant developments, exemplified by significant gains reflected in the various indicators of socioeconomic development. Accumulated development over the past decades has achieved significant improvement in standards of living and the quality of life.

ТОВЧ ХУРААНГУЙ: *Хүн төрөлхтний хөгжлийн явцад хөгжлийг үзэх олон онол, үзэл баримтлал боловсрогдон бий болжээ. Энэхүү онол, үзэл баримтлалуудын бодит хэрэгжилт болон гарч ирсэн нийгмийн хөгжлийн загварууд нь дэлхий дахины улс орнуудын хөгжлийн агуулга, хэлбэрээрээ ижилсэх болон ялгарах шинжүүдийг бий болгосон байдаг. Иймд энэхүү нийтлэл нь дэлхий дахины улс орнуудад бодит байдлаар хэрэгжсэн хөгжлийг үзэх, онол, үзэл баримтлалуудыг судалж, Монголын нийгмийн хөгжлийн бодлого, зорилтыг боловсруулж гаргах талаар санал дэвшүүлэхэд чиглэсэн болно.*

Удиртгал

XXI зуунд дэлхий дахинд глобалчлалын үйл явц улам бүр эрчимтэй өрнөж хүн төрөлхтний үнэт зүйл, хөгжлийн чиг хандлагад томоохон нөлөө үзүүлэх боллоо. Энэ үйл явц нь нэг талаас дэлхийн улс орнуудыг хөгжлийн ойролцоо түвшин, хэрэглээний нэгдсэн хэм хэмжээнд оруулах боломжуудыг олгож буй боловч нөгөө талд улс үндэстнүүдийг уламжлалт соёл, хөгжлийн онцлогоо хадгалж үндэсний онцлогтойгоор хөгжих бодлого, зорилтуудыг дэвшүүлж түүндээ хүрэх арга зам, загвараа төлөвлөж тодорхойлоход чиглэсэн шаардлагуудыг нөхцөлдүүлж байна.

Хөгжлийн хурд, далайц нэмэгдэж буй энэ зуунд дэлхийн улс орнууд хөгжлийнхөө үндэс суурийг нь бат бэх тавьж, ирээдүйд хүрэх нийгмийн хөгжлийн загвараа зөв, оновчтой сонголт хийж, шинжлэх ухаанд суурилсан, үр дүнд хүрэхүйц хөгжлийн богино, дунд, урт хугацааны бодлого, хөтөлбөрүүдийг боловсруулан гаргаж түүнийгээ мөрдөн ажилладаг жишиг тогтжээ. Тухайлбал, БНХАУ-ын XII таван жилийн төлөвлөгөө¹²⁷, Энэтхэгийн XI таван жилийн төлөвлөгөө¹²⁸, Малайзийн шинэ эдийн засгийн загвар¹²⁹, Филиппин улсын дунд хугацааны хөгжлийн төлөвлөгөө¹³⁰, Польш улсын үндэсний хөгжлийн стратеги¹³¹, Тайван улсын III жилийн үндэсний хөгжлийн төлөвлөгөө¹³², Бүгд Найрамдах Болгар улсын Үндэсний Хөгжлийн Төлөвлөгөө¹³³, Катар улсын Үндэсний хөгжлийн стратеги¹³⁴, Саудын Арабын IX хөгжлийн төлөвлөгөө¹³⁵, Турк улсын IX хөгжлийн төлөвлөгөө¹³⁶ гэх мэтээр дэлхийн улс орнууд өөрсдийн хөгжлийн бодлого, зорилтуудаа дэвшүүлэн түүндээ хүрч хөгжихийн төлөө зорьж байна.

1. Хөгжлийг үзэх үзэл санаа

Монгол улс ардчилал, зах зээлийн хөгжлийн замаар замнаад даруй 23 жилийн нүүрийг үзэж байна. Эл хугацаанд бид хөгжлийн тухай их ярьж, их бичиж буй боловч жирийн иргэдийн бодит амьдралд наалдацтай үр дүн төдийлөн харагдахгүй байна. Үүний учир шалтгаан юунд байна вэ? Бид үүнийг тодруулж, учир шалтгааныг олж шийдвэрлэх замаар хөгжилд хүрэх ёстой. Гэвч хөгжил гэдэг бодит үзэгдлийн хувьд ч тийм амар хялбар тодорхойлоод хэлчихэж болох зүйл биш аж. Бидний ойлгож буйгаар хөгжил гэдэг нь тухайн ард түмэн өөртөө шаардлагатай зүйлээ хийж бүтээж чаддаг, хэрэглэж ашиглаж чадах арга ухаанаа мэддэг байх ёстой гэсэн санаа болов уу.

Ялангуяа эдийн засгийн хөгжлийн нийгэм, соёлын талын эерэг болон сөрөг үр дагаврыг сайтар шинжлэн үзэх учиртай юм. Өнгөрсөн зуунд хөгжлийг хэмжих гол үзүүлэлт бол эдийн засгийн өсөлт гэж үзэж, хэмжих хандлага зонхилж байв. Ядуу буурай олон орон өрх тусгаарлаж ард иргэдийнхээ аж амьдралыг бие даан хариуцах болж ирсэн цагт юуны өмнө эдийн засгаа өсгөх нь бусад зорилтыг шийдвэрлэх суурь болж байсан болохоор эдийн засгийн өсөлтийг чухалчлах нь зүйн хэрэг байв¹³⁷. Гэвч эдийн засгийн өсөлтөөр бий болсон нөөцийг нийгмийн олон талт хэрэгцээг хангахад чиглэсэн бодлогоор хуваарилахдаа дэлхийн улс орнууд харилцан адилгүй арга механизмыг хэрэглэсэн аж. Байгалийн баялаг, газрын тосны борлуулалтаасаа асар их мөнгө олж эдийн засгийн өсөлтөө нэмэгдүүлж нэг хүнд ноогдох ДНБ нь өндөр хэрнээ, орлогын хуваарилалт шударга бусаас болж хүн ам нь ядууралд орсон орнууд нэлээдгүй байна. Харин нөгөө талд бий болсон эдийн засгийн өсөлтийг хүний хөгжлийн суурь болгон хувиргах гол хүч нь төрийн ухаалаг бодлого байгаа нь улс орнуудын туршлагаа нэгэнт тодорхой болсоор байгаа билээ. Түүнчлэн эдийн засгийн өсөлт нэмэгдэж байгаа ч ядуурал, тэгш бус байдал, гэмт хэрэг зэрэг хөгжлийн хүчин зүйлсийн хоцрогдол байсаар байгаа нь улс орны хөгжилд орлогоос гадна нийгмийн шударга ёс, тэгш

¹²⁷ China's 12th Five-Year Plan. How it actually works and what's in store for the next five years. 2010

¹²⁸ 11th Five Year Plan of India . 2007-2012. Volume. I. Inclusive Growth, Volume. II. Social Sector, Volume.III. Agriculture, rural development, industry, services, and physical infrastructure

¹²⁹ New Economic Model for Malaysia., 2011

¹³⁰ Medium-Term Philippine Development Plan. 2004-2010

¹³¹ Poland National strategic reference framework. 2007-2013. In support of growth and jobs.

¹³² Third-Term Plan for National Development in the New Century (Four-Year Plan for 2009~2012) and Plan for National Development in 2009.

¹³³ National Development Plan of the Republic of Bulgaria over the 2007-2013 period.

¹³⁴ Qatar National Development Strategy. 2011~2016.

¹³⁵ The Ninth Development Plan. 2010-2014. Kingdom of Saudi Arabia

¹³⁶ The Ninth Development Plan 2007-2013. Turkey

¹³⁷ А.Цанжид. Хөгжлийн стратегийн талаар эргэцүүлэх нь. УБ., 2008. 9 дахь тал

хуваарилалтыг хангаж, нийгмийн хүчин зүйлүүдийг тооцож, бодлого хөтөлбөрт тусгах зайлшгүй шаардлагыг бий болгож байна¹³⁸. Үүнээс үзэхэд хөгжил нь эдийн засгийг өсгөх, бууруулахаас илүү өргөн хүрээтэй ойлголт юм.

Тийм учраас хөгжил гэж юуг ойлгох талаар зарим тодорхойлолт, санал дүгнэлтийг тодруулья. Өнгөрсөн зууны 70-аад оноос хөгжлийн асуудлыг тойрсон цогц бодлогыг гаргаж хэрэгжүүлэх асуудал чухлаар тавигдаж ингэж чадсан улс орнууд эрчимтэй хөгжлийн гараанд шилжин орж байв. Дээр дурьдсанчлан эдийн засгийн өсөлтийг хөгжлийн гол хэмжүүр болгон хөгжиж ирсэн орнуудад баялагийн шударга бус хуваарилалт явагдах болсноор хөгжлийг хэмжих өөр үзүүлэлтийг эрдэмтэн судлаачид, улс төрчид, шийдвэр гаргагчид болон олон улсын байгууллагууд эрэлхийлэх болсон юм. Энд юуны урьд хөгжлийг хэмжих гол үзүүлэлт бол хүн юм гээд энэ чиглэлийн онол, үзэл баримтлалууд боловсрогдон гарч ирсэнээр хүний хөгжил, хүний хүчин зүйл дээр гол анхаарлаа хандуулах болсон юм.

Хүн бол аливаа үндэстний гол баялаг¹³⁹ юм гэсэн үндсэн концепци дээр хүний хөгжлийн үзэл баримтлал суурилж ирсэн бөгөөд энэхүү хөгжлийг үзэх үзэл баримтлал янз бүрийн тодотгол хийгдэж явсаар эдүгээ хөгжлийн онолын гол шугам болж байгааг судлаачид онцлон тэмдэглэдэг. Хөгжлийн үр шимээс энгийн иргэд хожиж, үр шимийг нь хүртэж байх ёстой. “Хүн бол бүхний хэмжүүр” гэсэн эртний ухаантнуудын үгнээс улбаалан “Хүн бол хөгжлийн хэмжүүр” гэж үзэж болно¹⁴⁰. Аливаа үндэстний баялаг нь хүн учраас хөгжлийн зорилго нь хүн ардаа эрүүл энх, бүтээлчээр урт удаан амьдрах таатай орчинг бүрдүүлэхэд оршино. Өөрөөр хэлбэл хөгжлийн үр шимээс иргэд хүртэж байх ёстой гэдэг утгаараа улс орны хөгжлийг тодорхойлогч гол хүчин зүйл нь тухайн улсын иргэдийн амьдралын чанар, боловсрол, соёлын хөгжлийн түвшин байдаг. Тэгэхээр хөгжлийн үндсэн зорилго нь зөвхөн хөгжлийн нэгэн хэрэгсэл болох эдийн засгийн өсөлтөөс ч илүү өргөн утгатай, хамгийн чухал нь хүмүүсийн сонголтыг бий болгох, өргөжүүлэхэд оршиж байдаг байна.

Манай судлаач доктор, профессор А.Цанжид энэ тухайд бичихдээ “Нэгэнт хүний хөгжлийн тухай яригдаж байгаа болохоор түүний амьдралын бүхий л талыг анхаарах нь зүйн хэрэг. Үүнээс үүдэн тал бүрийн хөгжлийн тухай үзэл баримтлал бий болов. Эл үзэл баримтлалыг оросоор “всесторонное развитие”, англиар “pluridimensional development” гэх бөгөөд эдийн засаг, нийгмийн тэгш ололтод хүрэх нь хөгжлийн эдийн засаг, нийгмийн ололтыг агуулсан хоймсон үйл явц ажээ. Эдийн засаг, нийгмийн тэгш ололтод хүрэх нь хөгжлийн эдийн засаг, нийгэм соёл, байгаль, техникийн талуудын харилцан үйлчлэлийн үр дүн байх учиртай юм”¹⁴¹ гэжээ.

Мөн судлаач доктор Б.Даш-Ёндон “Хэрэвээ хүмүүс зөв сэтгэж соёл сайтай ажиллавал эдийн засгийг нийгмийнхээ хөгжлийн баттай суурь болгож чадна, яагаад гэвэл хүн өөрөө эдийн засгийнхаа уг сурвалж, түүнээ буй болгодог хөдөлгөгч хүч нь юм. Хүнгүйгээр нийгмийн эдийн засаг бүрэлдэн тогтоно гэж үгүй. Бүх юм хүмүүнээс хамаарна. Хүн бол чухамдаа энэ ертөнц дэх хариуцлагын гав ганцхан субъект мөн”¹⁴² гэж дүгнэжээ. Үүнээс үзвэл хөгжлийн гол асуудал хүн, хүний хөгжлөөр бүхний хөгжлийг хэмжиж болно гэсэн философи санааг илэрхийлэн хэлсэн гэж үзэж болохоор байна.

1974 онд НҮБ-ын хөгжлийн хөтөлбөрөөс гаргасан “Кокайн тунхаглалд” “хөгжил гэдэг бол юмсын хөгжил бус хүний хөгжил байх ёстой”¹⁴³ гэж үзсэн байна. Ийм учраас

¹³⁸ Н.Наранчимэг нар. Хүний аюулгүй байдал. УБ., 2009. 6-7 дахь тал

¹³⁹ Human Development report. Defining and measuring Human Development.UNDP., 1990. p. 9

¹⁴⁰ УИХ-ын намрын чуулган дээр Монгол улсын Ерөнхийлөгч Н.Энхбаярын хэлсэн үгнээс. 2005 оны 10-р сарын 3-ны өдөр

¹⁴¹ А.Цанжид. Хөгжлийн стратегийн талаар эргэцүүлэх нь. УБ., 2008. 10 дахь тал

¹⁴² Б.Даш-Ёндон. Монголын хөгжлийн философи. Асуудал, аргачлал, ашиг тус. УБ., 2013. 166 дахь тал

¹⁴³ Coccoys Decleration. UN. UNEP/UNCTAD. 1974

аливаа улс орны хөгжлийн нүүр царай нь ард иргэдийнх нь яаж амьдарч байгаагаар тодорхойлогдоно. Ингэхлээр хүн ард нь сайн сайхан амьдарч байвал нийгэм нь хөгжжээ гэж ойлгож болно. Хөгжих, хөрөнгө олох, босгох нэрээр гаднынханд ашигтай гэрээ хэлцэл байгуулсны горьг монголчууд амсаж байна. “Өөрийн газар шороог сүйтгэдэг улс үндэстэн өөрийгөө егүүтгэнэ” гэж Ф. Рузвелтийн хэлсэн үг одоо цагт ач холбогдлоо алдаагүйг тэмдэглэх хэрэгтэй. “Өргүй бол баян, өвчингүй бол жаргал” гэж манай ардын зүйр үг байдаг. Тиймээс хэдэн үеэрээ төлж барахгүй өр тавьж хөгжинө гэвэл бүтэшгүй хэрэг. Нөгөө талаар Монгол орныг гадаадын илүүдэл бүтээгдэхүүнийг хүн ардаа борлуулдаг бараан зах болгох ёсгүйг профессор Б. Даш-Ёндон сануулж хэлсэн байдаг. Иймд XXI зуунд Монголчууд бид гаднынханд найр тавьж найдах аргагүй. Энэхүү Монгол үндэстний хөгжлийн тухай асуудал дээр гагцхүү нарийвчлан боловсруулсан шинжлэх ухааны судалгаа шинжилгээнд суурилсан бодлого, үндэстний үзэл санаа, ухамсар, үнэн магад үйлдэлдээ тулгуурлах хэрэгтэй болов уу. Энэ бол ардчилсан төрийн бодлого, зохицуулалт, улс төрийн намууд болон иргэний байгууллагуудын идэвхтэй үйл ажиллагаа, оролцоонд найдна гэсэн үг. Энэ бол монгол түмэн, улс үндэстнийхээ эрх ашиг, сонирхлыг тэргүүн эгнээнд тавина гэсэн үг. Үндэстний үзэл санаа дэлхийн үндэстэн бүхэнд өөр өөрийн өнгө аястайгаар үйлчилж, улс орноо хөгжүүлэх, тусгаар тогтнол, хараат бус байдлаа хадгалан бэхжүүлэх хэрэгт нь туслах зэвсэг болсоор ирсэн байна¹. “Төр алдаанаасаа болж солигдож болно, харин түүнээс болж улс орон “солигдож” мөхөж болохгүй гэж Платон сургасан байдаг. Ингэхлээр улс төрийн бодлогын хөдөлгөгч хүч нь үндэстний эрх ашиг, сонирхол байдаг ажгуу. Монголчууд эрт үеэс төрийн минь сүлд өршөө хэмээн сүү цацлаа өргөн залбирч ирсэн. Энэ бол Монголын төр улс, монгол үндэстэн үүрд мөнхрөн оршиг хэмээсэн үндэстний үзэл санаа мөн болой.

Өнгөрсөн XX зууны хөгжлийг үзэх үзлүүдийг судалж үзвэл ихэнхдээ эдийн засаг, техник технологийн дэвшлээрээ тэргүүлэх асуудлуудыг тойрч тэдгээрийг хэрхэн бий болгох талаар онол боловсрогдож нийгмийн амьдралд хэрэгжүүлэх замаар явж ирсэн байна. Үүний нэг жишээ бол судлаач У.Ростоугийн нийгмийн хөгжлийн үе шатны тухай онол юм. Дэлхийн улс орнуудыг хөгжлийн дээд шатанд явж байгаа, дунд шатанд явж байгаа, хоцрогдсон гэсэн хөгжлийн гурван шатанд хувааж аажимдаа хоцрогдсон орнууд технологийн дэвшилд суурилан эдийн засгийн өсөлтөө бий болгох замаар бусдыгаа гүйцэж түрүүлнэ гэсэн үзэл санааг дэвшүүлж байв.

XX зууны 70-аад оноос дан эдийн засгийн өсөлтөөр нийгмийн хөгжлийг хангах явдал учир дутагдалтай гэдэг нь амьдралд тодорхой болж эхэлсэн байна. Энэ үед эдийн засаг нь өсч байвч энэ өсөлтийн үр шимийг нийгмийн олонх хүртэх боломж улам бүр хумигдаж байсантай холбоотойгоор энэ байдалд шүүмжлэлтэй хандах замаар бий болсон үзэл баримтлал бол “бүх нийтийн үндсэн хэрэгцээг хангах” үзэл санаа байв. Энэхүү үзэл санааны гол агуулга нь хүнд хоол хүнс, орон гэр, эрүүл мэндийн анхан шатны туслалцаа авах боломж бий болгох болон боловсрол зэрэг нь зайлшгүй хэрэгтэй. Үүнийг хангахад чиглээгүй тэр тусмаа тасалдуулахад хүргэдэг ямар үзэл санаа, хөгжлийн тухай яриа байж болохгүй гэж үзэж байв. Гэвч энэ үзэл санаа дэлхийн улсуудад хүний анхдагч наад захын хэрэгцээг хангах суурь нөхцөл өөр өөр байсан болон уг хэрэгцээг яаж хэмжих вэ гэх зэргээс үүдсэн ойлголтын зөрүүг арилгаж чадаагүй байдлаас болж энэхүү үзэл санаа хөгжлийн практик биеллээ олоогүй явсаар өнөөг хүрсэн юм. Нөгөө талаар хүн амын ядуу хэсгийн наад захын хэрэгцээг хангах үүднээс эдийн засгийн өсөлт, технологийн дэвшилд анхаарал хандуулахгүйгээр бий болсон баялаг, нөөцийг шууд хуваарилалтад оруулах замаар асуудлыг шийдэх гэсэн алдаатай бодлого явсан нь нэлээдгүй орныг туйлдуулахад хүргэсэн билээ. Энэ нь нөөцөд суурилсан эдийн засагтай, түүнээс үүдэн нэмүү өртөг бүтээх эдийн засгийн чадавхи муу байхад нийгмийн зардлыг өсгөснөөс эдийн засагт хүндрэл гарах, бэлэнчлэх сэтгэлгээг дэврээх зэрэг олон сөрөг талтай байсан нь ойлгомжтой билээ. Ийм

байдал өнөөгийн Монголын нийгэмд бий болсон дүр төрх, “мулгуу” практик ажиглагддаг. Үүнийг засч залруулах ёстой.

Дэлхийн улсуудын хөгжил дэвшилд хүрэх арга зам, тэдгээрийг тодорхойлох эрэл хайгуулын явцад хөгжлийг үзэх хэд хэдэн үзэл санаа цаашид боловсрогдон хөгжсөн байдаг. Үүний нэг нь улс орнууд дотоодын хүч нөөц, боломжоо дайчлан үндэсний онцлогтойгоор хөгжих тухай эндоген үзэл санаа юм. Эндоген шинжтэй хөгжил гэдэг нь нийгмийн дотоод бүтэц, шинж чанаруудыг харгалзан хөгжлийн загвар, арга хэрэгслийг сонгосны үндсэн дээр бий болох хөгжил аж¹⁴⁴. Энэ үзэл санаа ихэнхдээ хөгжиж буй орнууд болон жижиг, хөгжил буурай орнуудын зүгээс хүчтэй илэрч тэдгээр орнууд тусгаар тогтнол, үндэсний онцлог, соёл иргэншлийн өвөрмөц байдлаа хадгалж хөгжихөд чиглэсэн бодлогоор энэ санаагаа дэвшүүлж байдаг. Энэ үзэл санаанд үндэсний хэл, соёлоо хадгалж үлдэх, ард түмний бүтээлч идэвхд суурилж дотоод нөөц боломжоо бүрэн дүүрэн ашиглах явдлыг чухалчлан үздэг. Эндоген хөгжлийн үзэл санааны бас нэг онцлог нь гадаад хөрөнгө оруулалт тэр дундаа техник, технологийн дэвшлийн нөлөөллийн асуудалд онцгой анхаардаг байна. Гадны техник технологийн хөгжлийн нөлөөлөл тухайн улс орны соёл, хөгжилд хүчтэй нөлөөлснөөр өөрийн өвөрмөц онцлог, уламжлалт хөгжлийн хэв шинжээ улс орнууд алдахад хүргэдэг. Тиймээс аль болох өөрийн дотоод хүч, техник технологийн хөгжилд анхаарахын чухлыг онцолдог байна.

Энэхүү үзэл санаатай зэрэгцэн шахуу гарч ирсэн хөгжлийн тухай өөр нэг үзэл санаа бол “хараат байдлын тухай” Латин Америкийн орнуудад бий болсон үзэл чиглэлүүд юм. Хөгжингүй орнуудын эдийн засаг, технологийн нэвтрэлт нь хөгжиж буй болон хөгжлөөр буурай орнуудын хараат бус бие даасан байдалд шууд нөлөөлж яваандаа дэлхий дахин хүчирхэг хэдэн орнуудын нөлөөлөлд орно гэж үздэг. Тиймээс хөгжлийн нэг ижил түвшний тухай ойлголт, тийм бодит байдал дэлхий дахины хэмжээнд хэзээ ч бүтэшгүй зүйл болж хувирах аж.

Эдүгээ дэлхий дахинд нэлээдгүй яригдаж улс орнууд хийгээд олон улсын байгууллагуудын бодлого, баримт бичгүүдэд тусгалаа олсон хөгжлийн тухай яриа бол глобаль болон тогтвортой хөгжлийн тухай үзэл санаанууд юм. Глобаль хөгжлийн гол үзэл санаа нь дэлхий дахины өмнө тулгарч буй асуудлуудыг хамтын хүчээр шийдэх, хүн төрөлхтөн улс орнуудын бие биеэсээ хамаарах хамаарал улам бүр өсөн нэмэгдэж байгаатай холбогдуулан хамтын хөгжлийн шинэ үзэл санааг гаргаж ирэхэд чиглэгдсэн байдаг.

Тогтвортой хөгжлийн тухай сүүлийн үед ихээхэн ярьж, бичих болсон. Дэлхий ертөнцийг зөвхөн одоогийн хүмүүс төдийгүй ирээдүй үеийнхэн амьдрахад тохиромжтой газар байлгахын тулд юу хийх вэ? гэсэн асуудлыг хөндөж ХХ зууны сүүлийн 30-аад жилийн турш хэлэлцэж Стокгольмд (1972), Рио-Де Жанейрод (1992), Иоханнесбургт (2002) хуралдаж дэлхийн хөгжлийн загварыг тогтвортой хөгжил¹⁴⁵ гэж тогтоосон байна. Мөн “1983 онд тусгайлан байгуулагдсан хүрээлэн буй орчны болон хөгжлийн асуудлархи Олон улсын комисс НҮБ-д зориулж бэлтгэсэн “Бид нийтийн ирээдүй” хэмээх илтгэлээ 1987 онд хэвлүүлж түүнд “тогтвортой хөгжил” гэсэн нэр томъёо анх орсон байна. Тогтвортой хөгжил гэдэг бол эдүгээ цагийн хэрэгцээг хангаж буй боловч ирээдүй үеийнхэн хэрэгцээгээ хангах чадварыг нь сүйрэлд оруулахгүй тийм хөгжил юм гээд хүний хэрэгцээ, эрмэлзлийг хангах нь хөгжлийн үндсэн зорилт мөн”¹⁴⁶ хэмээн тодорхойлжээ.

Түүнчлэн Рио-Де Жанейрогийн уулзалтаар тогтвортой хөгжлийн 3 тулгуур баганыг эдийн засаг, хүрээлэн буй орчин ба нийгэм гэж тодорхойлсон. Эдийн засаг нь

¹⁴⁴ А.Цанжид. Хөгжлийн стратегийн талаар эргэцүүлэх нь. УБ., 2008. 17-18 дахь тал

¹⁴⁵ Тогтвортой хөгжлийн боловсрол. УБ., 2004. Ред. Д.Дагвадорж. 7 дахь тал

¹⁴⁶ Б.Даш-Ёндон. Монголын хөгжлийн философи. Асуудал, аргачлал, ашиг тус номоос дам ишлэв. 95 дахь тал

бараа үйлчилгээгээр зах зээлийг хангаж эрүүл эдийн засгийг дэлхий дахинд бүрдүүлснээр тэр нь эргээд нийгэм болоод хүрээлэн буй орчинд үйлчлэх сан болно гэж үзсэн бол хүрээлэн буй орчин тогтвортой хөгжлийн үндсэн тулгуур болохыг хүлээн зөвшөөрч амьдралыг хангах системийг хамгаалах, нөхөн сэргээх, шинэ нөөцийг ашиглах, хог хаягдлыг шингээх экосистемийн боломжоос хэтрүүлэхгүй байх зарчмыг хүлээн зөвшөөрсөн¹⁴⁷. Тогтвортой хөгжлийн гурав дахь тулгуур багана нийгмийн хөгжилд сүүлийн жилүүдэд маш их өөрчлөлтүүд гарсаар байна. Ядуурлыг эдийн засгийн өсөлтөөр бууруулах оролдлого барууны орнуудын эдийн засгийн хямрал, уналттай давхцсан. Энэ үе нь ардчилал, зах зээлд шилжих үйл явцын их өрнөлт, улс төр, эдийн засаг, нийгмийн тогтолцоогоо өөрчилж хувь хүмүүс, төрийн бус байгууллага, нийгмийн бүлэглэлүүдийн дуу хоолой улам хүчтэй болж нийгмийн асуудлыг шийдвэрлэхэд тэдний оролцоо улам бүр нэмэгдэх болсон зэргээр тайлбарлагдаж байна.

2. Дэлхийн улсуудын хөгжлийн бодлого, зорилтын тухайд

XXI зуунд хөгжлийн сайн засаглалын бодлого гаргаж түүнийгээ дэмжсэн хөгжлийн зөв зөв, өөрийн загварыг бий болгосон улс орнууд илүү хурдтай хөгжих нь нэгэнт тодорхой боллоо. Энэ байдлыг дэлхийн улс орнууд соргоогоор мэдэрч хөгжлийнхөө бодлого төлөвлөлтийг богино, дунд, урт хугацааны мөчлөгтэйгээр гаргаж түүндээ хүрэхийн төлөө чармайцгааж байна. Үүнийг өмнө дурьдсан зарим орнуудын хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн зарим жишээн дээр авч үзье. БНХАУ-ын XII таван жилийн төлөвлөгөө бол ирэх 5 жил тус улсыг хөгжүүлэх бодлогын зорилт бөгөөд заавал хэрэгжих ёстой хууль болж мөрдөгдөг. БНХАУ-ыг хөгжүүлэх энэхүү 5 жилийн төлөвлөгөөний голт зорилтууд нь БНХАУ ирэх 5 жилд өөрчлөн байгуулалт, шинэчлэлтийн нээлттэй бодлогыг үргэлжлүүлэн гүнзгийрүүлж, эдийн засгийн хөгжлийн одоогийн хэлбэрийг өөрчилж, шинжлэх ухааны үндэстэй хөгжлийн шинэ хэв загвараар улс орныг улам хөгжүүлнэ. Улс, нийгмийг шинжлэх ухааны үндэстэй хөгжүүлэх явцдаа олж авсан туршлага, ололт амжилтаа улам баталгаажуулж, чанартай хөгжлийн бааз суурийг бэхжүүлэх замаар эдийн засгийн бүтцэд стратегийн зохицуулалт хийж, нийгмийн түргэн хөгжлөөс чанартай хөгжлийн түвшинд хүргэнэ. Ард иргэдийн амьдралын чанарыг сайжруулах, тэдний нийгмийн баталгааг хангах асуудлыг эдийн засгийн хөгжлийн чиг хандлагыг өөрчлөх үндсэн суурь нөхцөл болгоно. Байгалийн баялгийг хэмнэх, зүй зохистой ашиглах, байгаль орчинд ээлтэй элэгсэг нийгэм бий болгох асуудлыг эдийн засгийн хөгжлийн чиг хандлагыг өөрчлөх үндсэн хүчин зүйлс болгоно. Эдийн засаг, нийгмийн хөгжлийн төлөвлөгөөний хэрэгжилтийг шинжлэх ухааны хөгжлийг түргэтгэх асуудалтай хамт авч үзнэ¹⁴⁸ гэсэн хэдэн зорилтын хүрээнд тодорхойлсон байна.

Харин ОХУ-ын хөгжлийн стратеги нь “ОХУ-ын Ерөнхийлөгчийн дэвшүүлсэн хөгжлийн стратегийн тухай” болон “2020 он хүртэлх ОХУ-ын нийгэм, эдийн засгийн урт хугацааны хөгжлийн үзэл баримтлалын тухай” гэсэн бодлогын хоёр гол баримт бичиг дээр тулгуурлаж байна. Ерөнхийлөгч В.Путины дэвшүүлээд буй хөгжлийн стратегийн бодлогын гол агуулга нь хүний хөгжлийг хангах асуудал руу чиглэсэн бөгөөд “Хүний хөгжил нь орчин цагийн нийгмийн дэвшлийн зайлшгүй шаардлагатай нөхцөл бөгөөд өнөөгийн төдийгүй урт хугацаан дахь ОХУ-ын эн тэргүүний зорилт байна” хэмээн тодорхойлсон байна. Харин 2020 он хүртэлх ОХУ-ын нийгэм-эдийн засгийн хөгжлийг үзэл баримтлалд иргэдийн амьжиргааны тогтвортой өсөлтийг бий болгох замаар үндэсний аюулгүй байдал, эдийн засгийн эрчимтэй хөгжлийг хангах, олон улсын хамтын нийгэмлэг дэх ОХУ-ын байр суурийг бэхжүүлэх, 2015-2020 онд

¹⁴⁷ Мөн тэнд

¹⁴⁸ China's 12th Five-Year Plan. How it actually works and what's in store for the next five years. 2010

ДНБ-ний хэмжээгээр дэлхийд тэргүүлэгч эхний 5 улсын нэг болох гэсэн гол зорилтуудыг тусгасан байна.

Катар улс Үндэсний хөгжлийн стратегиа¹⁴⁹ 2011 онд боловсруулан түүнийгээ 2016 он хүртэл мөрдөж хэрэгжүүлэхээр ажиллаж байна. Тэрээр улс орныхоо хөгжлийн алсын харааг 2030 он хүртэл тодорхойлж түүндээ хүрэх суурь нөхцөлийг бүрдүүлэх хугацаагаа 2016 оноор тогтоожээ. 2030 он хүртэлх хөгжлийн алсын хараагаа тодорхойлохдоо “амьдралын чанарын өндөр стантдартыг хүн ардынхаа амьдралд буй болгосон, эдийн засаг, нийгмийн шударга ёсыг бүрэн тогтоосон, Исламын болон дэлхий дахинаа өөрийн байр суурийг бүрэн эзэлсэн хөгжингүй орон болно”¹⁵⁰ гэжээ. Тэрээр 2016 он хүртэлх хөгжлийн бодлого, зорилтоо хүний хөгжил, нийгмийн хөгжил, эдийн засгийн хөгжил, хүрээлэн буй орчны хөгжил гэсэн 4 гол чиглэлээр тодорхойлж эдгээр тус бүрийг хөгжүүлэх тооцоо судалгааг маш нарийн гаргаж хэрэгжүүлэхээр ажиллаж байна.

Энэ мэтчилэн Болгар¹⁵¹, Польш¹⁵², Турк¹⁵³, Малайзи¹⁵⁴, Филиппин¹⁵⁵, Тайван¹⁵⁶, Саудын Араб¹⁵⁷ зэрэг орнууд өөр өөрсдийн хөгжлийн ирээдүйг зураглан тооцоолсон хөтөлбөр зорилтуудыг боловсруулан хэрэгжүүлж байна.

3. Монголын хөгжлийн бодлого, зорилтын тухайд

Манай улсад хөгжлийн үзэл баримтлал, стратегийн шинжтэй баримт бичгүүд боловсруулж ирсэн уламжлал бий. Судлаач профессор Б.Даш-Ёндон энэ талаар нэлээдгүй судалж хөгжлийн талаарх бодлогын баримт бичгүүдийг боловсрогдсон он цаг болон нийгэм түүхийн нөхцөл байдалд нь уялдуулан дараах ангиллыг хийсэн нь сонирхол татаж байгаа юм. Үүнд,

Нэгдүгээр үе: 1921-1924 он. Энэ үеийн хөгжлийн бодлого нь улс орныхоо тусгаар тогтнолыг байлдан олж засгийн эрхийг ард түмнийхээ гарт шилжүүлж төр улсынхаа олсон бүрэн эрхэт байдлаа тунхаглан зарлаж цаашдын ардач замаа тодорхойлоход оршиж байсан гэж дүгнэжээ. Анхдугаар хөтөлбөрийн үзэл санаа буюу хөгжлийн эл бодлого үндэсний ардчилсан хувьсгалыг ялуулж, гадны шахалтын эсрэг хийсэн хэцүү бэрх тэмцлийн дүнд 1924 онд хуралдсан МАН-ыг III их хурлын шийдвэрт тодорхой томъёологдон, мөн онд батлагдсан анхдугаар Үндсэн хуулиар баталгаажсан юм¹⁵⁸.

Хоёрдугаар үе: 1925-1940 он. Энэ үеийн Монгол улсын хөгжлийн бодлого, зорилтууд нь 1925 онд батлагдсан МАН-ын хоёрдугаар хөтөлбөрт тусгагдсан батлагджээ. Тус хөтөлбөрийн агуулга нь “ардчилсан хувьсгалыг туйлд нь хүртэл өрнүүлж, улс орны нийт амьдралыг ардчилан өөрчлөх, улс орны эдийн засгийн тусгаар тогтнолыг байлдан олж, улс төрийн тусгаар тогтносон байдлаа эдийн засгийн талаар бататгах зорилтыг дэвшүүлж тавьжээ.”¹⁵⁹ Ингэхлээр энэ үеийн хөгжлийн бодлого нь хөрөнгөтний биш хөгжлийн зам дээр баттай гарах бэлтгэлийг бүрэн хангахад оршиж

¹⁴⁹ Qatar National Development Strategy.2011-2016. Towards Qatar National Vision 2030

¹⁵⁰ Qatar National Development Strategy.2011-2016. Towards Qatar National Vision 2030.p. 17

¹⁵¹ National Development Plan of the Republic of Bulgaria over the 2007-2013 period

¹⁵² Poland National strategic reference framework. 2007-2013. In support of growth and jobs.

¹⁵³ The Ninth Development Plan 2007-2013. Turkey

¹⁵⁴ New Economic Model for Malaysia., 2011

¹⁵⁵ Medium-Term Philippine Development Plan. 2004-2010

¹⁵⁶ Third-Term Plan for National Development in the New Century (Four-Year Plan for 2009~2012) and Plan for National Development in 2009.

¹⁵⁷ The Ninth Development Plan. 2010-2014. Kingdom of Saudi Arabia

¹⁵⁸ Б.Даш-Ёндон. Монголын хөгжлийн философи. Асуудал, аргачлал, ашиг тус. УБ., 2013. 56 дахь тал

¹⁵⁹ Монгол Ардын Хувьсгалт Намын программ, дүрэм. 12 дахь тал

байсан нь харагддаг. Гэхдээ энэ үе шатанд Монгол улс Швейцарь лугаа хөгжих бодлогыг зарим тэргүүний сэхээтнүүд дэвшүүлж байсныг тэмдэглэх хэрэгтэй.

Гуравдугаар үе: 1940-1966он. Энэ үеийн хөгжлийн бодлого, зорилтын гол агуулга нь социализмын материал-техникийн баазыг зүйл зүйлээр хөгжүүлэн байгуулж дуусгах, БНМАУ-ыг хөдөө аж ахуй- аж үйлдвэрийн орноос аж үйлдвэр-хөдөө аж ахуйн орон болгох явдал мөн¹⁶⁰ гэж үзэж болно хэмээн дүгнэсэн байна.

Дөрөвдүгээр үе: 1966-1990 он. 1966 онд батлагдсан МАХН-ын дөрөвдүгээр программ чухал ач холбогдолтой. Уг программд “Улс ардын аж ахуйн салбар хооронд, үйлдвэрлэл хэрэглээний хооронд зөв тэнцвэр баримтлах, улс орны үйлдвэрлэх хүчнийг хамгийн зүй зохистой байрлуулах, хөдөлмөр, эд материал, санхүүгийн нөөцийг үр бүтээлтэй ашиглах, дотоодын бүх нөөц бололцоог дээд хэмжээгээр дайчлах, хоорондоо авцалдаа холбоотой, бие биенээ нөхөн хангадаг эдийн засгийн салбар бий болгох зорилтуудыг дэвшүүлсэн байна.”¹⁶¹ Тухайн үед МАХН улс орноо хөгжүүлэх хөтөлбөр, зорилтоо программ гэж нэрлэсэн байна.

Тав дугаар үе: 1990-2013 он. Энэ үе үндсэндээ ардчилал, зах зээлийн харилцаанд нийгмийн бүх хүрээг оруулах, тэдгээрийн хөгжил, төлөвшилтийн шинэ хэв маягуудыг тодорхойлох зэрэг олон шинэтгэлийн бодлого, зорилтуудыг хэрэгжүүлэх амаргүй үе юм. Олон намын тогтолцоо бүрэлдэн бий болж төр засгийн эрхийг дангаар болон хамтарч барьж ирсэн бөгөөд намууд хөгжлийн бодлогын нэгдсэн үзэл санаа, философитой байгаагүй нь өнөөг хүртэл нийгмийн хөгжлийн цаашдын ирээдүйг тодорхойлоход бэрхшээл учруулж буй нэг хүчин зүйл болсоор байгаа билээ.

1990-ээд оны дунд үеэс эл асуудалд улс төрчид, эрдэмтэн мэргэд, улс төрийн нам хүчнүүд ихээхэн анхаарал хандуулж зохих түвшинд хөгжлийн бодлогыг тодорхойлсон баримт бичигтэй болох талаар ярилцаж эхэлсэн юм. 1996 онд Монгол улсын хөгжлийн үзэл баримтлал, 1998 онд Монгол улсын тогтвортой хөгжлийн хөтөлбөр, 2005 онд Монгол улсын үндэсний хөгжлийн хөтөлбөр, 2008 онд Мянган хөгжлийн зорилтод суурилсан үндэсний хөгжлийн цогц бодлого зэрэг хөгжлийн бодлого зорилтоо тодорхойлсон баримт бичгүүдийг гаргасан байна. Хэдийгээр ийм олон баримт бичиг боловсрогдон гарсан боловч тэдгээр нь хөгжлийн тодорхой удирдамж болж чадахгүй өнөөг хүрсэн билээ. Улс төрийн намууд сонгуулиас сонгуулийн хооронд дөрвөн жилийн мөчлөгтэй хөтөлбөр дэвшүүлж ажиллах зарчмаар явж ирсэн нь онохоосоо алдах нь их, хугацаа богино, мөн тэр нь улс орны хөгжлийн нэгдсэн хөтөлбөр гэхээсээ аль нэг намын улс төрийн бодлогын хөтөлбөр маягтай байгаа нь цаашид энэ асуудалд анхаарал хандуулахаас өөр аргагүй байдалд хүргэж байгаа юм. Үүнийг дараах гурван шалтгаанаар тайлбарлаж байна. Үүнд,

1. Нийгмийн хөгжлийн өнөөгийн байдал, ард иргэдийн ахуй амьдрал төдийлөн сайн биш байна. Үүнийг зарим баримтаар тодруулья. Хөгжиж буй орон гэсэн зэрэглэлд ордог манай орны хувьд энэ асуудал амин чухал ач холбогдолтой билээ. Бид өнөөдөр дэлхийн бусад орнуудтай харьцуулахад хөгжлийн үзүүлэлтээрээ хаана явна вэ?

Дэлхийд өрсөлдөх чадварын төв, Монгол дахь өрсөлдөх чадварын судалгааны байгууллагуудын 2012 онд гаргасан 329 шалгуураар 14 /Катар, Сингапур, Малайз, Мексик, Тайланд, Солонгос, Чили, Перу, Казахстан, Орос, Словени, Болгар, Украин, Словак /оронтой харьцуулж дүгнэсэн судалгаагаар эдийн засгаар 38 оноотойгоор 13 дугаар байрт байна. Уг нь 100 оноо руу ойр байвал их сайн. Засаглалаар Монгол Улс 31 оноо буюу 13 дугаар байрт орсон байхад энэ хоёр үзүүлэлтийн дундаж нь 56 оноо байна. 1 хүнд ногдох дотоодын нийт бүтээгдэхүүнээр 4745 доллар /дундаж нь 24204 доллар/ буюу 15 дугаар байр, эдийн засгийн төрөлжилтөөр 2 оноо /дундаж нь 5 оноо/ буюу 15 дугаар байр, дотоодын нийт хуримтлалаар 3 тэрбум доллар /дундаж нь 126 тэрбум доллар/ буюу 15 дугаар байр, жилд нэг хүнд ногдох хуримтлалаар 1191 доллар

¹⁶⁰ Ю.Цэдэнбал. Социалист Монголын хөгжил дэвшлийн түүхэн замнал. УБ., 1976. 254 дахь тал

¹⁶¹Монгол Ардын Хувьсгалт Намын программ, дүрэм. 91-92 дахь тал

/дундаж нь 8229 доллар/ буюу 14 дүгээр байр, улсын зээлжих чадвараар 34 оноо /дундаж нь 66 оноо/ буюу 15 дугаар байр, хувьцаагаар орж ирсэн шууд хөрөнгө оруулалтаар 4 тэрбум ам доллар /дундаж нь 137 тэрбум доллар/ буюу 15 дугаар байр, төрийн бодлого шийдвэрийн хэрэгжилтээр 2 оноо /дундаж нь 4 оноо/ буюу 15 дугаар байр, төрийн өмчийн аж ахуйн нэгжүүдийн муу нөлөөллөөр 3 оноо /дундаж нь 5 оноо/ буюу 15 дугаар байр, хүний нөөцийн чанараар /мэргэшсэн ажиллах хүчнийг олж ажиллуулахад бэрхшээлтэй байдлаар/ 2 оноо /дундаж нь 5 оноо/ буюу 15 дугаар байр, технологийн хөгжлөөр /эрх зүйн орчин нь технологийн хөгжлийг чөдөрлөж буй байдлаар/ 4 оноо /дундаж нь 6 оноо/ буюу 15 дугаар байр, эрчим хүчний дэд бүтцээр 2 оноо /дундаж нь 6 оноо/ буюу 15 дугаар байр, агаарын тээврийн хүн тээврээр 398 мянган хүн /дундаж нь 15117 хүн/ буюу 15 дугаар байр, төрөөс боловсролд зарцуулсан нэг хүнд ногдох зардлаар 140 ам доллар /дундаж нь 655 доллар/ буюу 15 дугаар байр, сурагч багшийн харьцаа /нэг багшид ногдох сурагчийн тоогоор /30 сурагч/дундаж нь 19 хүүхэд/ буюу 15 дугаар байр эзэлжээ¹⁶². Эндээс харахад бид бүхэн хөгжлийн түвшинг хэмждэг гол гол үзүүлэлтээр дээрх 14 орнуудтай харьцуулах ихэнхи үзүүлэлтээр сүүл мушгиж байна.

2. Байгалийн асар их нөөц баялагтай Монгол улс энэхүү баялагаа ашиглаж цаашид хөгжих үү эс хөгжих үү гэдэг гараан дээр байгаа энэ үед хөгжлийн зөв бодлого, зорилт үгүйлэгдэж байна. Хөгжих, хөрөнгө олох, босгох нэрээр гаднынханд ашигтай гэрээ хэлцэл байгуулсны горьг монголчууд амсаж эхлээд байх шиг байна. “Өөрийн газар шороог сүйтгэдэг улс үндэстэн өөрийгөө егүүтгэнэ” гэж Ф. Рузвелтийн хэлсэн үг одоо цагт ач холбогдлоо алдаагүйг тэмдэглэх хэрэгтэй. “Өргүй бол баян, өвчингүй бол жаргал” гэж манай ардын зүйр үг байдаг. Тиймээс хэдэн үеэрээ төлж барахгүй өр тавьж хөгжинө гэвэл бүтэшгүй хэрэг. Нөгөө талаар Монгол орныг гадаадын илүүдэл бүтээгдэхүүнийг хүн ардаа борлуулдаг бараан зах болгох ёсгүйг профессор Б. Даш-Ёндон сануулж хэлсэн байдаг. Иймд XXI зуунд Монголчууд бид гаднынханд найр тавьж найдах аргагүй.

3. Хөгжлийн бодлого, зорилтыг зөв тодорхойлж цаашид улс үндэстнээрээ урагшаа алхахад намуудын нэгдсэн ойлголцол, үндэсний зөвшилцөл юу юунаас чухал байгаа билээ. Монголын хөгжлийн бодлого, ирээдүйн дүр зургийг судалсан гадаад, дотоодын судлаачид, олон улсын байгууллага, иргэний нийгмийн байгууллагуудын судалгааны дүгнэлт, зөвлөмжөөс үзвэл бид уул уурхайн баялгийг эдийн засгийн эргэлтэд оруулж түүнээс олох үр өгөөжийг нэмэгдүүлж, нэг хүнд ноогдох дотоодын нийт бүтээгдэхүүнийг хурдацтай өсгөх боломж нээгдэж буй хэдий ч эдгээрийг бодлого болгон хэрэгжүүлж үр дүнд хүрэхэд гагцхүү засаглалын чадамж, улс төрийн намуудын ойлголцол, үндэсний хэмжээний зөвшилцөл хамгийн чухал байна гэдгийг цохон тэмдэглэсэн байгааг анхаарах ёстой. Нөгөө талаар бид ардчилсан нийгэмд аж төрж байгаа, үе үе улс төрийн сонгууль болж төр засгийн жолоо барьж буй улс төрийн хүчин солигдож байдаг нөхцөл байдлыг ч харалзах учиртай. Улс орноо хөгжүүлэх үндэсний нэгдсэн бодлоготой байна гэдэг нь хөгжлийн бодлого, зорилтын тухай ерөнхий төслөөлөл дээр намууд санал нэгдэхийг хэлэх болов уу. Нэг намын улс төрийн байр суурийг тусгасан нарийвчилсан хөтөлбөрийн ийм үндэсний хэмжээний нэгдмэл бодлогыг бий болгож чадахгүй юм. Харин тэрхүү төсөөллийг хэрэгжүүлэх талаар яг тодорхой юу хийх вэ гэдэг нь намуудын янз бүрийн мөрийн хөтөлбөрт тусч ард түмний шүүлтээр орж шилэгдвэл төрийн бодлого болон хэрэгждэг¹⁶³ гэж судлаач доктор А.Цанжидын хийсэн дүгнэлттэй санал нэг байна. Өөрөөр хэлбэл улс орны хөгжлийн ерөнхий төсөөлөл нь дотроо намуудын ухаалаг сэтгэлгээ, бүтээлч үйл ажиллагааны

¹⁶² Ц.Элбэгдорж. “Ухаалаг хүн ёс зүйтэй байдаг, ухаалаг төр хариуцлагатай байдаг”. Том төрөөс ухаалаг төр лүү үндэсний зөвлөлдөх уулзалтад тавьсан илтгэл. УБ., 2013

¹⁶³ А.Цанжид. Хөгжлийн стратегийн талаар эргэцүүлэх нь. УБ., 2008. 32 дахь тал

орон зайг агуулж байх учиртай гэсэн үг юм. Ингэж чадвал үндэсний хөгжлийн нэгдмэл бодлого бий болж тогтвортой хөгжлийн суурь тавигдах юм.

Энэхүү Монгол үндэстний хөгжлийн тухай асуудал дээр гагцхүү нарийвчлан боловсруулсан шинжлэх ухааны судалгаа шинжилгээнд суурилсан бодлого, үндэсний үзэл санаа, ухамсар, үнэн магад үйлдэлдээ тулгуурлах хэрэгтэй болов уу. Энэ бол ардчилсан төрийн бодлого, зохицуулалт, улс төрийн намууд болон иргэний байгууллагуудын идэвхтэй үйл ажиллагаа, оролцоонд найд гэсэн үг. Энэ бол монгол түмэн, улс үндэстнийхээ сонирхлыг тэргүүн эгнээнд тавина гэсэн үг. Үндэсний үзэл санаа дэлхийн үндэстэн бүхэнд өөр өөрийн өнгө аястайгаар үйлчилж, улс орноо хөгжүүлэх, тусгаар тогтнол, үл хамаарах байдлаа хадгалан бэхжүүлэх хэрэгт нь туслах зэвсэг болсоор ирсэн байнаⁱⁱ. “Төр алдаанаасаа болж солигдож болно, харин түүнээс болж улс орон “солигдож” мөхөж болохгүй гэж Платон сургасан байдаг. Ингэхлээр улс төрийн бодлогын хөдөлгөгч хүч нь үндэсний сонирхол байдаг ажгуу. Монголчууд эрт үеэс төрийн минь сүлд өршөө хэмээн сүү цацлаа өргөн залбирч ирсэн. Энэ бол Монголын төр улс, монгол үндэстэн үүрд мөнхрөн оршиг хэмээсэн үндэсний үзэл санаа мөн болой.

Монгол Улсын Их Хурлын 2008 оны 01 дүгээр сарын 31-ний өдрийн 12 дугаар тогтоолын 3-т “Мянганы хөгжлийн зорилтод суурилсан үндэсний хөгжлийн цогц бодлого”-д тусгасан стратегийн зорилтыг хэрэгжүүлэхэд чиглэсэн дунд хугацааны бодлогын баримт бичгийг боловсруулан Улсын Их Хурлаар батлуулж, Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөрт тусган хэрэгжүүлэх ажлыг зохион байгуулж, ажиллахыг Засгийн газарт зөвлөсүгэй” гэж заасан.

“Мянганы хөгжлийн зорилтод суурилсан үндэсний хөгжлийн цогц бодлого”-ыг баталснаас хойш Хөгжлийн дунд хугацааны нэгдсэн бодлогын баримт бичиг эдүгээ хүртэл гарсангүй. Харин салбарын шинжтэй дунд хугацааны бодлогын баримт бичгийг баталж, тус тусд нь хэрэгжүүлж байна. Сүүлийн 40-50 жилийн хугацаанд эрчимтэй хөгжсөн Япон, БНСУ, Сингапур, Тайван зэрэг орнууд хөгжлийн эхний үе шатандаа улс орныхоо хэмжээнд маш сайн уялдуулсан, нэгдсэн төлөвлөлтийг төрөөс зохион байгуулан, хөгжлийн бодлогоо 4, 5 түүнээс дээш жилийн хугацаагаар нэгдсэн төлөвлөгөө, хөтөлбөртэйгөөр амжилттай хэрэгжүүлж чадсан нь тэдний хурдтай хөгжлийн үндсэн хөшүүрэг байв. Мөн эдийн засгийн цар хүрээ, өсөлтийн хэмжээгээрээ дэлхийн эдийн засагт хүч түрэн орж ирж байгаа БНХАУ, БНЭУ зэрэг улс ч эдийн засаг, нийгмээ маш сайн төлөвлөж хөгжүүлэх төрийн тогтолцоотой нь энэхүү амжилтын үндэс болсоор байна. Чөлөөт зах зээлийн эдийн засгийг эрхэмлэдэг Европын Холбооны улсууд дунд хугацааны хөгжлийн стратегийн баримт бичгүүдийг боловсруулж, тэдгээрийг 5 жил тутам тодотгон хэрэгжүүлж байгаа нь дунд хугацааны стратеги, төлөвлөлт зайлшгүй хэрэгцээтэйг нотлон харуулж байна. Манай улсын хувьд дээр дурдсан орнуудтай жишвэл эдийн засаг, нийгмийн төлөвлөлтийн төрийн тогтолцоо хараахан бүрэлдээгүй, өөр хоорондоо уялдаагүй, эрэмбэ дараалал нь алдагдсан олон бодлого, хөтөлбөртэй байгаа явдал үндэсний хөгжлийн суурь төдийгүй, хөгжлийн бүхий л асуудлыг шийдвэрлэхэд ноцтой саад тотгор болж байна. Эдгээр асуудлыг цаг хугацаа, хөрөнгө мөнгө, техник технологи, хүний болон байгалийн нөөц, орон нутгийн онцлог, гадаад нөхцөл зэрэг олон асуудлын уялдаанд авч үзэн шийдвэрлэж чадвал нийгэм, эдийн засгийн хөгжлийг шинэ шатанд гаргаж улмаар иргэдийнхээ амьдралын чанарыг дээшлүүлэх боломж бидний өмнө нээлттэй байна.

Чухамдаа ингэж байж сая улс орондоо цэвэр нандин улс төрийг төлөвшүүлж чадна. Дээр дурьдсан хөгжлийн бодлогоо өөр өөрийн үндэсний онцлогт түшиглэсэн алсын хараатай бодлого, төлөвлөлтийг хэрэгжүүлж байгаа улс орнуудын туршлагыг жишиж үзэхэд Монгол улсад өөрийн гэсэн хөгжлийн бодлогын загвар, арга зам хэрэгтэй болж буйг энэхүү өгүүлэлдээ бид тэмдэглэн дурьдаж байна.

Ашигласан материал

Монгол Улсын Үндсэн хууль. УБ., 1992

Мянганы хөгжлийн зорилгод суурилсан үндэсний хөгжлийн цогц бодлого. УБ., 2008

А.Цанжид. Хөгжлийн стратегийн талаар эргэцүүлэх нь. УБ., 2008

Б.Даш-Ёндон. Монголын хөгжлийн философи. УБ., 2013

Н.Наранчимэг нар. Хүний аюулгүй байдал. УБ., 2009

П.Очирбат нар. Тогтвортой хөгжлийн боловсрол. УБ., 2004

Мэри Хилсон. Нордик загвар. 1945 оноос хойшхи Скандинавын орнууд. Орч. М. Билгүүндарь.
УБ., 2013

Ард түмний хөгжлийн хөтөлбөр. 2012-2031. МАН-ын бодлогын баримт. УБ., 2012

George Friedman. The Next 100 years. A Forecast for the 21st century. NY., 2009

James M. Cypher and James L. Dietz. The Process of Economic Development. NY., 2004

China's 12th Five-Year Plan. How it actually works and what's in store for the next five years. 2010

11th Five Year Plan of India . 2007-2012. Volume. I.

Inclusive Growth, Volume. II.

Social Sector, Volume.III.

Agriculture, rural development, industry, services, and physical infrastructure

New Economic Model for Malaysia., 2011

Medium-Term Philippine Development Plan. 2004-2010

Poland National strategic reference framework. 2007-2013. In support of growth and jobs.

Third-Term Plan for National Development in the New Century (Four-Year Plan for 2009~2012) and

Plan for National Development in 2009.

National Development Plan of the Republic of Bulgaria over the 2007-2013 period.

Qatar National Development Strategy. 2011~2016.

The Ninth Development Plan. 2010-2014. Kingdom of Saudi Arabia

The Ninth Development Plan 2007-2013. Turkey